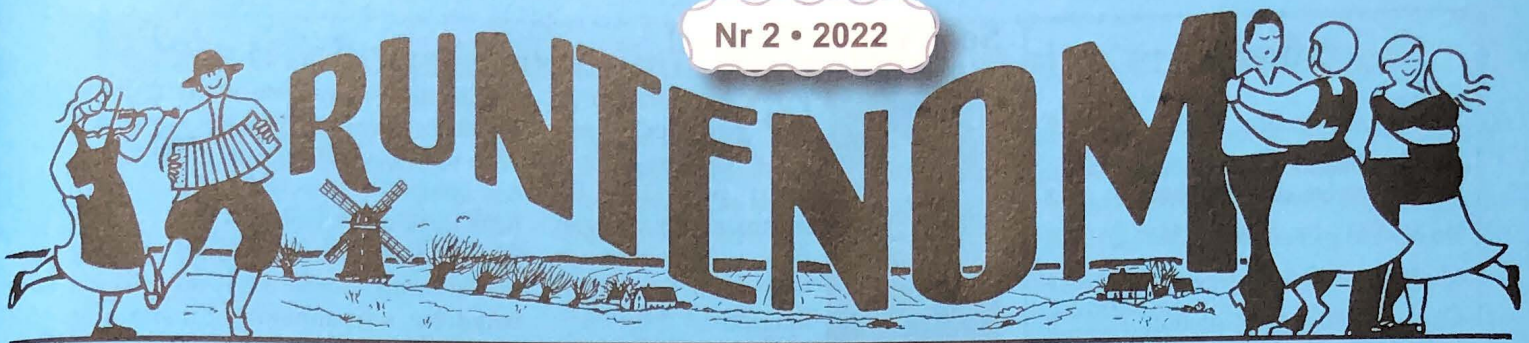

Nr 2 • 2022

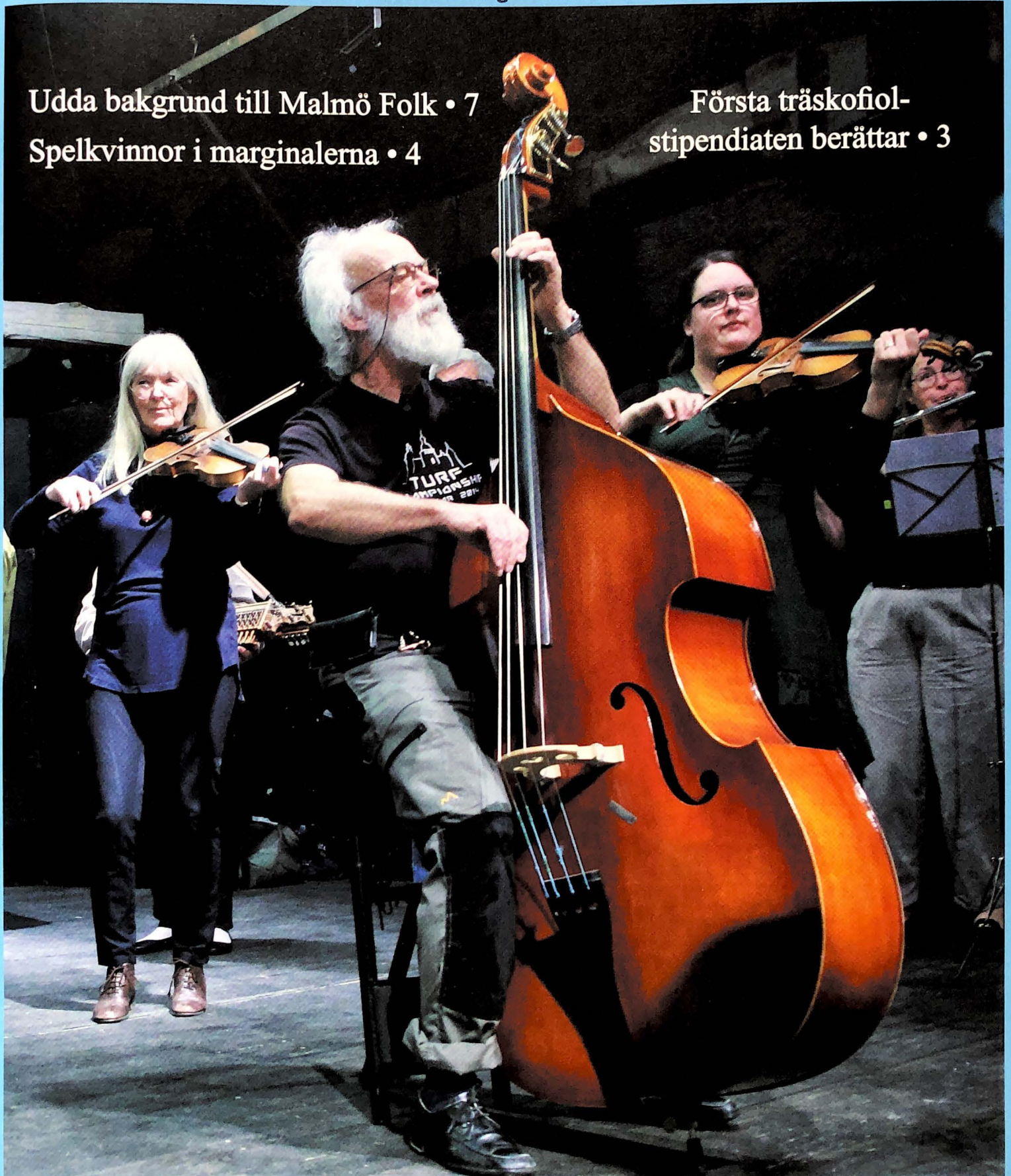
RUNTENOM

Skånes Spelmansförbunds medlemstidning • Tidskrift för folkmusik och dans i Skåne

Udda bakgrund till Malmö Folk • 7
Spelkvinnor i marginalerna • 4

Första traskofiol-
stipendiaten berättar • 3

Spelkvinnor i marginalerna: vem var Pernilla Johansson?

Av Miriam Andersén

Kvinnliga traditionsbärare i Svenska Låtar, Skåne

För fem år sedan uppstod idén att leta musik efter skånska spelkvinnor. Jag och Anna Rynefors hade startat projektet Kvinnolåt ett par år tidigare och detta kändes som ett naturligt och spännande ämne för ett nytt konsertprogram för vår duo. Fina visor och koraler efter kvinnor är inte så svårt att hitta, men hur är det med danslåtar efter kvinnor? Låt oss se efter hur det ser ut i Svenska låtar: i innehållsförteckningen till Skånedelen står sjuttioen män och en enda kvinna, Inga Persdotter. Räknar man igenom namnregistret återfinns nitton kvinnor – ändå utgör de bara 5% av namnen. Är detta en rättvisande bild av vår folkmusikhistoria? I kommentarerna kan man vaska fram ytterligare en handfull kvinnor. Av dessa har elva spelat fiol eller annat instrument, fem trallade eller sjöng polskor och sex kvinnor har enbart lämnat efter sig koraler. En "fröken Rålamb" anges som kompositör.

... en musikalisk kvinns-person...

Inga Persdotter från Dönaberga är alltså den enda kvinna som tillägnats ett eget kapitel. Hon har fått sex av sina småvisor tryckta, två sångpolskor, två supvisor och två danslekar. De två sista låtarna är upptecknade efter hennes son. Det saknas porträttbild och hennes biografi består av tre lakoniska rader:

Inga Persdotters – eller Näs Ingars – låtar utgörs av visor och sånglekar med tillhörande text, vilka hon i barndomen lärt av sin fader. Hon var född i Lillanäs, Ebbarp, år 1835 och dog i Dönaberga 1911.

Hennes son, däremot, får vi veta desto mer om. I band två lämnas ett par sällsynta omdömen: John Enningers mor och mormor beskrivs som "goda sångerskor" och modern "hade musikaliska anlag och sjöng mycket". Den i övrigt okända fiolspelerskan Vire Ingrid omnämns som "en musikalisk kvinns-person".

... hustrun... modern... en piga...

I kapitlet från Höör döljer sig vid närmare påseende ett antal kvinnliga traditionsbärare, vilka ibland får stå med namn, ibland bara refereras till som "modern", "gumman", "en piga" osv. Efterhand upptäcker jag att de flesta kvinnorna går under något slags pseudonym. Varför kallas John Enningers sjungande mor "Hanna Pehr Olsson", när hon egentligen hette Hanna Jönsdotter? I många fall måste man lägga

pussel för att förstå vem som är vem. Något som är svårt att ta in idag, är att kvinnor vid denna tid var andra klassens medborgare. De enda kvinnor som var myndiga på 1800-talet var nämligen änkor, från 1865 även ogifta kvinnor. Giftna kvinnor var omyndiga ända fram till 1921. Deras män var deras förmyndare och därför identifierades de med makens namn. På grund av sin svaga ställning i offentligheten, förbigicks spelkvinnorna och sångerskorna i mycket hög grad av de män som samlade in låtar, redigerade och gav ut dem i tryck. Därför luras man lätt att tro att de inte hade

... en musikalisk kvinns-person... modern... en piga hos landsfiskal Bruun... en av döttrarna ägnade sig även åt musiken... genom sin hustru befryndad med en av Skånes mest beryktade spelmannsläkter...

någon roll i musiklivet förr. Det var uteslutande män som hade titlar och ämbeten, t ex som häradsspelman.

... spelade fiol och hade lärt av fadern...

Precis som folkmusikupptecknaren John Enninger, växte de äldre fiolspelerskor vi känner till upp i spelmanshem, t ex Mätta Ramelius och Kerstin Andersson. De lärdes ofta upp av sina fäder för att kunna spela till dans och bröllop med dem. Men många musikaliska flickor fick aldrig chansen att lära sig ett instrument och fick nöja sig med att sjunga och tralla inom hemmets väggar. Enligt Marie Selander hade rösten lägre status än andra instrument och kvinnliga instrumentalister fortsatte att vara undantag från normen under hela 1900-talet. Nu är det dags att ge dessa föregångskvinnor deras rättmätiga plats i musikhistorien – med egna namn, egna historier och egen musik.

Pernilla med polskan – att identifiera en trallerska

En kvinna som många folkmusiker hört namnet på är "änkan Pernilla Johansson i Rinnemölla", vars medryckande polska John Enninger upptecknade en sommar dag år 1882. Hur kan vi få reda på mer om henne? Till att börja med får man gå

Bild 1: Rinnemölla med Villan ovanför på höjden, i förgrunden Rönne å och kvarndammen. Gammalt vykort, fotat taget före 1917

till Enningers handskrivna uppteckningar i Folkmusikkommissionens arkiv. Där framgår det att han gjorde flera besök i Rönne Mölla – inte Rinnemölla – hos Kandidat Lindequist (bild 3), och att Pernilla arbetade där. Rönne Mölla (bild 1 och 6) ligger i Stockamöllan och var en av flera kvarnar utmed Rönne å. Den tillhör Billinge socken och ligger i ett naturskönt landskap mellan Ringsjön och Söderåsen, en dryg mil väster om Höör.

16	Husm.änka Pernilla Jönsdotter	1821	18/9	Torrlösa
17	S. Jönsson	1861	20/11	Billinge

Bild 2: Billinge husförhörslängd vid tiden för Enningers besök i Rönne Mölla (juli 1882). Det finns bara en änka vid namn Pernilla, som dessutom varit gift Johansson

Först antog jag att Pernilla bodde på Rönne Mölla, så jag letade upp den i husförhörslängden för 1882. Där fann jag med. phil. Candidat Carl Lindequist och hans syster Maria Lindequist, som bägge sjöng för Enninger och finns omnämnda i Svenska Låtar – men ingen Pernilla. Vis av erfarenheten förstod jag att hon troligen inte hette Johansson, utan att hon skulle stå i kyrkoböckerna med ett – dotternamn. Frågan var vilket? Och var kunde hon bo? Det verkade troligast att hon hade gångavstånd till Rönne Mölla eftersom hon arbetade där. Det fanns bara en sak att göra: läsa igenom hela husförhörslängden på jakt efter en änka vid namn Pernilla. Till slut fann jag vad jag sökte: husmansänkan Pernilla Jönsdotter i Gunnaröd

No 2. Gunnaröd ligger knappt 2 km från Rönne Mölla, så det verkade passa. Nu kunde jag hitta henne i äldre husförhörslängder och det visade sig att hennes man hetat Per Johansson. Bingo! Nu kunde jag börja nysta upp hennes familjehistoria. .

Jönsdotter blir Johansson

Pernilla Jönsdotter föds i Torrlösa den 18 september 1821 som oäkta dotter till pigan Gunnild Jeppasdotter. Faderns namn står inte i födelseattesten. Hon blir uppkallad efter sin mormor, Pehrnilia Månsdotter, som tidigt blir änka. Pernilla växer upp i Torrlösa hos sin mor och mormor. De hade det troligen fattigt.

Efter att ha bott i Bosarps socken en tid, flyttar "pigana Pehrnilia Jönsdotter" till Billinge socken från Bosarp tillsammans med sin trolovade, tjänstedrängen Per, år 1851. De gifter sig året därpå i Billinge gamla kyrka och till att börja bor de på var sitt håll. Pernilla är nu 30 år. Första barnet, en son, dör vid fyra månaders ålder av "bröstsjukdom". Därefter flyttar de

Bild 3: Villan i Rönne Mölla som den såg ut sommaren 1914. Här var John Enninger på besök 1882 och upptecknade bl a Pernillas polska

Polka. 280

Springen af Eufora Pernilla Johans. (Arbetssten hos Carl Lindequist på Rinnemölla) (Den hätt den spelas af Andras Kjeldman i Basingepelmån på Kales i hos Exellens Grefve Socke Bonde på Laskholm)

Rinnemölla d. 16/82.

Bild 4: John Enningers uppteckning av "Pernillapolskan", nr 515 i Svenska Låtar Skåne

Bild 5: Gunnaröd No 2 som det ser ut idag. Här bodde Pernilla Jönsdotter 1853-1900.
Foto Miriam Andersén

ihop i Gunnaröd Nr. 2 (bild 5) och får ytterligare fem barn, varav fyra överlever. Per drabbas också av bröstsjukdom och dör 1864, endast 40 år gammal. Nu måste Pernilla ensam försörja fyra barn under 10 år, det yngsta bara ett spädbarn. Efterhand tar barnen tjänst som pigor och drängar och flyttar hemifrån när de är 15-17 år gamla. Sommaren 1882, när Pernilla trallar sin polska för John Enninger, har hon hunnit fylla 60. Hon verkar vara gjord av segt virke eftersom hon trots ett arbetsamt liv lever ända till år 1900, då hon dör i en ålder av 79 år.

Bäringepågarna

Den berömda polskan hörde hon enligt Sv. Låtar spelas av "Anders Hejdelman och Börringespelmän på kalas hos excellensen greve Trolle-Bonde på Trolleholm". Om man läser Enningers handskrivna text (bild 4), ser man att det ska vara "Andreas Hejdelman" och "Bäringespelmän". Bäringepojkarna eller Bäringe-pågarna var en berömd spelmansgrupp på 1800-talet och bestod av de fyra bröderna Nils,

Waldemar, Per och Andreas Pehrsson från Bäringe, som var arrendegård till Trolleholm. När Pernilla flyttar till Billinge socken 1851, bor och arbetar hennes fästman Per först hos "Bäringepågen" Andreas Pehrsson. Denne Andreas var också deras brölloppsvittne. De kände alltså spelmännen personligen. Vid denna tid ägde greve Gustaf Trolle-Bonde d.ä. (1773-1855) Trolleholm och var berömd för sina stora fester där. Vad det var för sorts kalas Pernilla var på vet vi inte, men en kvalificerad gissning är att det var en skördefest eller kanske en midsommarfest. Nog skulle man ha velat vara med!

Miriam Andersén är sångerska och riksspelman, bosatt i Everöd. Tillsammans med riksspelmannen **Anna Rynefors** driver hon projektet **Kvinnolåt**. Just nu spelar de in albumet "**Skånska spelkvinnor**" som kommer släppas till hösten. Det finns även planer på en bok om de skånska spelkvinnorna och deras musik. För mer information, se: www.annarynefors.se/kvinnolat

Källor: Svenska Låtar Skåne; Folkmusikkommissionens notsamling och Musikmuseets spelmansböcker; John Enningers arkiv; Billinge, Torrlösa och Bosarps kyrkoarkiv; Marie Selander: Inte riktigt lika viktigt? Om kvinnliga musiker och glömd musik; Elisabet Wentz-Janacek: Original-Folksalmtoner från Skåne; Billinge sockenbok; Rötters anbytarforum.

Bild 6: Rönne Mölla så som det ser ut idag
Foto Miriam Andersén